

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**“ДЕРЖАВНЕ
(КОНСТИТУЦІЙНЕ) ПРАВО
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН”**

Харків
2013

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**“ДЕРЖАВНЕ
(КОНСТИТУЦІЙНЕ) ПРАВО
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН”**

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

Харків
2013

Навчально-методичний посібник для семінарських занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни “Державне (конституційне) право зарубіжних країн” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”) / уклад.: С. Г. Серьогіна, О. А. Гончаренко, К. О. Закоморна, В. О. Новиков. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. – 42 с.

У к л а д а ч і: С. Г. Серьогіна,
О. А. Гончаренко,
К. О. Закоморна,
В. О. Новиков

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 10 від 14.12.2012 р.)*

1. ВСТУП

Державне (конституційне) право зарубіжних країн є нормативною дисципліною циклу професійно-практичної підготовки, мета якої надати студентам теоретичні і прикладні знання про розвиток конституційно-правового регулювання суспільних відносин і особливості конституційних моделей регламентації прав і свобод особи, сформувати цілісне уявлення про конституційні інститути безпосередньої і представницької демократії в зарубіжних країнах та висвітлити особливості конституційного права країн американського континенту, держав-членів Європейського Союзу і СНД, держав Азії й Близького Сходу. Державне (конституційне) право зарубіжних країн має важливе значення для підготовки юристів, оскільки сприяє розширенню загального та професійного світогляду, допомагає оволодіти методикою проведення компаративного аналізу основ конституційного ладу зарубіжних країн, розуміти властивості конституційних засобів реалізації й захисту прав і свобод людини та громадянина, конституційного статусу органів та посадових осіб вищих органів державної влади і місцевого управління та самоврядування в різних країнах світу.

У навчальній дисципліні розкриваються питання зарубіжного досвіду конституційно-правового регулювання політичної та економічної системи, соціальної й духовної сфери життя суспільства, конституційно-правового статусу людини та громадянина, конституційних засад організації та діяльності вищих органів влади та місцевого управління, особливості конституційного розвитку різних країн.

У результаті вивчення навчальної дисципліни “Державне (конституційне) право зарубіжних країн” студенти повинні:

– **знати** поняття і категорії конституційного права зарубіжних країн; конституційні принципи суспільного ладу; основні елементи конституційно-правового статусу людини й громадя-

нина; конституційні засади проведення виборів, референдуму, плебісциту й здійснення народної законодавчої ініціативи; конституційні основи функціонування органів державної влади і місцевого управління; основи конституційного права США, Канади, Бразилії, Об'єднаного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії, ФРН, Французької Республіки, Італійської Республіки, Республіки Польща, Республіки Болгарія, Російської Федерації, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Азербайджанської Республіки, Японії, КНР, Ізраїлю, Об'єднаних Арабських Еміратів;

– *вміти* користуватися отриманими знаннями щодо основ конституційного ладу зарубіжних країн і термінологічним інструментарієм; самостійно орієнтуватися в системі конституційного законодавства, регламентуючого засади суспільного ладу і становища людини; набувати навичок аналізу та коментування конституційно-правових норм; застосовувати набуті знання й уміння на практиці; прогнозувати тенденції конституційно-правового розвитку зарубіжних країн.

Матеріал посібника поданий за модульним принципом організації навчального процесу. Для полегшення сприйняття матеріалу до навчального посібника включено словник основних термінів, що використовуються у сфері державного (конституційного) права в зарубіжних країнах.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Тема	Усього годин	У тому числі		
			лекції	практичні заняття	самостійна робота
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль I. Засади конституційного ладу зарубіжних країн – 29 год					
1	Конституційно-правове регулювання суспільного ладу в зарубіжних країнах	10	6	2	2
2	Конституційно-правовий інститут прав і свобод людини та громадянина в зарубіжних країнах	9	4	2	3
3	Конституційні моделі організації й діяльності органів державної влади зарубіжних країн	10	6	2	2
Разом		29	16	6	7
Змістовий модуль II. Основи конституційного права країн американського континенту і держав-членів Європейського Союзу – 47 год					
4	Основи конституційного права США	6	2	1	3
5	Основи конституційного права Канади	5	2	1	2
6	Основи конституційного права Бразилії	5	2	1	2
7	Основи конституційного права Об'єднаного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії	6	2	1	3
8	Основи конституційного права Французької Республіки	6	2	1	3
9	Основи конституційного права ФРН і Італійської Республіки	9	4	1	4
10	Основи конституційного права Республіки Польща	5	2	1	2

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
11	Основи конституційного права Республіки Болгарія	5	2	1	2
Разом		47	18	8	21

Змістовий модуль III. Основи конституційного права держав-членів СНД і конституційно-правові основи державного ладу країн Азії й Близького Сходу – 38 год

12	Основи конституційного права Російської Федерації і Республіки Казахстан	10	4	1	5
13	Основи конституційного права Республіки Білорусь і Азербайджанської Республіки	7	2	1	4
14	Основи конституційного права Японії	5	2	1	2
15	Основи державного права КНР	6	2	1	3
16	Основи конституційного права Ізраїлю	5	2	1	2
17	Основи державного права Об'єднаних Арабських Еміратів	5	2	1	2
Разом		38	14	6	18
Усього		126*	48	20	46

*Із них індивідуальна робота – 12 год

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного
університету “Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого”
(протокол № 3 від 16.11.2012 р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ДЕРЖАВНЕ (КОНСТИТУЦІЙНЕ) ПРАВО ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН”

I. Засади конституційного ладу зарубіжних країн

1. Конституційно-правове регулювання суспільного ладу в зарубіжних країнах

Конституційно-правові засади політичної системи: інституціональний й функціональний аспекти. Різноманітність форм сучасної держави та їх загальна характеристика. Конституційно-правове регулювання референдуму, плебісциту і народної законодавчої ініціативи в зарубіжних країнах. Конституційні принципи економічних відносин. Конституційно-правові основи соціальної й духовно-культурної сфери.

2. Конституційно-правовий інститут прав і свобод людини та громадянина в зарубіжних країнах

Становлення конституційних прав і свобод в зарубіжних країнах. Конституційні моделі регламентації статусу людини і громадянина в зарубіжних країнах. Особливості регулювання прав людини в чинних конституціях XVIII-XIX ст., нових і новітніх Основних Законах. Конституційно-правові засоби забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

3. Конституційні моделі організації й діяльності органів державної влади зарубіжних країн

Конституційно-правові засади організації, проведення виборів і визначення результатів голосування в зарубіжних кра-

їнах. Конституційно-правові засади парламенту і парламентаризму. Глава держави й уряд як конституційно-правовий інститут. Конституційний контроль в зарубіжних країнах. Місцеве управління у зарубіжних країнах.

II. Основи конституційного права країн американського континенту

4. Основи конституційного права США

Конституція 1787 р. Поправки. Білль про права. Конгрес. Президент. Верховний Суд. Конституційні принципи американського федералізму. Місцеві органи влади.

5. Основи конституційного права Канади

Конституція Канади. Конституційно-правовий статус особи. Глава держави. Генерал-губернатор. Парламент. Кабінет. Верховний Суд. Конституційні принципи канадського федералізму. Місцеві органи влади.

6. Основи конституційного права Бразилії

Конституція Бразилії 1988 р. Конституційно-правовий статус особи. Національний конгрес. Президент. Федеральний Верховний Суд. Конституційні принципи бразильського федералізму. Місцеві органи влади.

III. Основи конституційного права держав-членів Європейського Союзу

7. Основи конституційного права Об'єднаного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії

Конституція Об'єднаного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії. Конституційно-правовий статус особи.

Монарх. Парламент. Уряд. Верховний Суд Об'єднаного Королівства Великої Британії і Північної Ірландії. Конституційно-правовий статус органів влади регіонів. Місцеві органи влади.

8. Основи конституційного права Французької Республіки

Конституція Франції 1958 р. Конституційно-правовий статус особи. Президент. Парламент. Уряд. Конституційна рада. Конституційно-правовий статус органів влади територіальних колективів. Місцеві органи влади.

9. Основи конституційного права ФРН

Конституція ФРН 1949 р. Конституційно-правовий статус особи. Бундестаг і Бундесрат. Федеральний президент. Федеральний уряд. Федеральний конституційний суд. Конституційні принципи германського федералізму. Місцеві органи влади.

10. Основи конституційного права Італійської Республіки

Конституція Італійської Республіки 1947 р. Конституційно-правовий статус особи. Парламент. Президент. Рада міністрів. Конституційний Суд. Конституційно-правовий статус органів влади регіонів. Місцеві органи влади.

11. Основи конституційного права Республіки Польща

Конституція Республіки Польща 1997 р. Конституційно-правовий статус особи. Парламент. Президент. Рада Міністрів. Конституційний Трибунал. Місцеві органи влади.

12. Основи конституційного права Республіки Болгарія

Конституція Республіки Болгарія 1991 р. Конституційно-правовий статус особи. Народні збори. Президент. Міністерська рада. Конституційний суд. Місцеві органи влади.

IV. Основи конституційного права держав-членів СНД

13. Основи конституційного права Російської Федерації

Конституція Російської Федерації 1993 р. Конституційно-правовий статус особи. Президент. Федеральні Збори. Уряд. Конституційний Суд. Конституційні принципи федералізму у РФ. Місцеві органи влади.

14. Основи конституційного права Республіки Білорусь

Конституція Республіки Білорусь 1994 р. Конституційно-правовий статус особи. Президент. Національні збори. Рада Міністрів. Конституційний Суд. Місцеві органи влади.

15. Основи конституційного права Республіки Казахстан

Конституція Республіки Казахстан 1995 р. Конституційно-правовий статус особи. Президент. Парламент. Уряд. Конституційна Рада. Місцеві органи влади.

16. Основи конституційного права Азербайджанської Республіки

Конституція Азербайджанської Республіки 1995 р. Конституційно-правовий статус особи. Міллі Меджліс. Президент. Кабінет Міністрів. Конституційний Суд. Конституційний статус Нахичеванської Автономної Республіки. Місцеві органи влади.

V. Конституційно-правові основи державного ладу країн Азії й Близького Сходу

17. Основи конституційного права Японії

Конституція Японії 1947 р. Конституційно-правовий статус особи. Імператор. Парламент. Кабінет. Верховний Суд. Місцеві органи влади.

18. Основи державного права КНР

Конституція КНР 1982 р. Конституційно-правовий статус особи. Всекитайські збори народних представників. Постійний комітет Всекитайських зборів народних представників. Голова КНР. Державна рада. Центральна військова рада. Конституційні засади національно-територіальної автономії. Місцеві органи влади.

19. Основи конституційного права Ізраїлю

Конституція Ізраїлю. Конституційно-правовий статус особи. Кнесет. Президент. Уряд. Верховний Суд. Місцеві органи влади.

20. Основи державного права Об'єднаних Арабських Еміратів

Конституція Об'єднаних Арабських Еміратів. Конституційно-правовий статус особи. Вища Рада Союзу. Президент Союзу та його заступник. Рада Міністрів Союзу. Національна Рада Союзу. Верховний Суд Союзу. Конституційні засади відносин Союзу й Еміратів. Місцеві органи влади.

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНОГО ЛАДУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Основні питання

1. Конституційно-правові засади політичної системи: інституціональний й функціональний аспекти.
2. Різноманітність форм сучасної держави та їх загальна характеристика.
3. Конституційно-правове регулювання референдуму, плебісциту і народної законодавчої ініціативи в зарубіжних країнах.
4. Конституційні принципи економічних відносин.
5. Конституційно-правові основи соціальної й духовно-культурної сфери.

Список літератури

- Георгіца А. З. Конституційне право зарубіжних країн: підруч. / А. З. Георгіца. – Тернопіль: Астон, 2003. – 432 с.
- Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підруч. / В. М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 476 с.
- Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. / авт.-упоряд. В. О. Сergyгін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк; за заг. ред. В. О. Сergyгіна. – Х.: ФІНН, 2009. – 664 с.
- Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.
- Конституционное право зарубежных стран: учеб. / под общ. ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: Инфра-М, 2012. – 1088 с.
- Конституційне законодавство зарубіжних країн: хрестоматія: [навч. посіб.] / упоряд. В. О. Ріяка, К. О. Закоморна. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 384 с.

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: [моногр.] / С. Г. Серьогіна. – Х.: Право, 2011. – 768 с.

Шаповал В. М. Сравнительное конституционное право / В. М. Шаповал. – К.: ИД “Княгиня Ольга”, 2007. – 416 с.

Т е м а 2. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

О с н о в н і п и т а н н я

1. Становлення конституційних прав і свобод в зарубіжних країнах.
2. Конституційні моделі регламентації статусу людини і громадянина в зарубіжних країнах.
3. Особливості регулювання прав людини в чинних конституціях XVIII-XIX ст., нових і новітніх Основних Законах.
4. Конституційно-правові засоби забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Конституції зарубіжних країн: навч. посіб./ авт.-упоряд. В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Х.: ФІНН, 2009. – 664 с.

Конституційне законодавство зарубіжних країн: хрестоматія: [навч. посіб.] / упоряд. В. О. Ріяка, К. О. Закоморна. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 384 с.

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

Лукашева Е. А. Человек, право, цивилизации: нормативно-ценностное измерение / Е. А. Лукашева. – М.: Норма, 2009. – 384 с.

Права человека: учеб. для вузов / отв. ред. Е. А. Лукашева. – М.: НОРМА ИНФРА-М, 2012. – 560 с.

Рабінович П. Основоположні права людини: соціально-антропна сутність, змістова класифікація / П. Рабінович // Право України. – 2010. – № 2. – С. 18-23.

Серьогін В. О. Прайвесі у США: політико-правова теорія та практика / В. О. Серьогін // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 891-897.

Шаповал В. М. Сравнительное конституционное право / В. М. Шаповал. – К.: ИД “Княгиня Ольга”, 2007. – 416 с.

Т е м а 3. КОНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ Й ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

О с н о в н і п и т а н н я

1. Конституційно-правові засади організації проведення виборів і визначення результатів голосування в зарубіжних країнах.
2. Конституційно-правові засади парламенту і парламентаризму.
3. Глава держави й уряд як конституційно-правовий інститут.
4. Конституційний контроль в зарубіжних країнах.
5. Місцеве управління в зарубіжних країнах.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Вибори в Європейському Союзі / за ред. Д. С. Ковриженка; Лаб. законодавчих ініціатив. – К.: ФАДА ЛТД, 2006. – 156 с.

Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики / А. З. Георгіца. – Чернівці: Рута, 1998. – 484 с.

Конституційне законодавство зарубіжних країн: хрестоматія: [навч. посіб.] / упоряд. В. О. Ріяка, К. О. Закоморна. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 384 с.

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 544 с.

Конституційне право зарубіжних країн. Академічний курс: підруч. / В. М. Шаповал. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 476 с.

Муніципальне право зарубіжних країн: навч. посіб.: [у 2 ч.] / за заг. ред. П. Ф. Мартиненка. – К.: Знання України, 2006.

Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади / А. О. Селіванов. – К.: Вид. дім “Ін Юре”, 2008. – 120 с.

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: [моногр.] / С. Г. Серьогіна. – Х.: Право, 2011. – 768 с.

Т е м а 4. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА США ТА БРАЗИЛІЇ

О с н о в н і п и т а н н я

1. Конституція США 1787 р. Поправки. Конституція Бразилії 1988 р.
2. Конституційно-правовий статус особи в США і Бразилії.
3. Вищі органи державної влади в США та Бразилії.
4. Конституційні принципи федеративного устрою та статус місцевих органів влади в США та Бразилії.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Конституційне законодавство зарубіжних країн: хрестоматія: [навч. посіб.] / упоряд. В. О. Ріяка, К. О. Закоморна. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 384 с.

Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. / авт.-упоряд. В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Х.: ФІНН, 2009. – 664 с.

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

Конституционное право зарубежных стран: учеб. / под общ. ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: Инфра-М, 2012. – 1088 с.

Манкофф Д. Выборы в США / Д. Манкофф // Международная жизнь. – 2008. – № 10. – С. 123-135.

Мелика Л. Латиноамериканский федерализм / Л. Мелика // Сравнит. конституц. обозрение. – 2006. – № 2. – С. 81-96.

Окунева Л. С. Бразилия: особенности демократического проекта (страницы новейшей политической истории латиноамериканского гиганта (1960-е гг. – 2006 г.) / Л. С. Окунева. – М.: МГИМО-Университет, 2008. – 823 с.

Черняк Є. В. Роль судової влади в політичній системі США / Є. В. Черняк // Держава і право: зб. наук. пр.; Юрид. і політ. науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003. – Вип. 21. – С. 149-154.

Тема 5. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ОБ'ЄДНАНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ І ПІВНІЧНОЇ ІРЛАНДІЇ ТА КАНАДИ

О с н о в н і   п и т а н н я

1. Конституція Об'єданого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії та Конституція Канади.

2. Конституційно-правовий статус особи в Великій Британії й Канаді.

3. Вищі органи влади Об'єданого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії та Канади.

4. Конституційні принципи політико-територіального устрою та статус місцевих органів влади в Об'єданому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії та Канаді.

Список літератури

Конституційне законодавство зарубіжних країн: хрестоматія: [навч. посіб.] / уряд. В. О. Ріяка, К. О. Закоморна. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 384 с.

Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. / авт.-упоряд. В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Х.: ФІНН, 2009. – 664 с.

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

Козюра І. В. Становлення і розвиток місцевого самоврядування в Канаді: моногр. / І. В. Козюра. – К.: НАДУ, 2004. – 332 с.

Марисюк К. Парламент Канади / К. Марисюк // Право України. – 2000. – № 1. – С. 133-136.

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: [моногр.] / С. Г. Серьогіна. – Х.: Право, 2011. – 768 с.

Черинько І. П. Реформування Палати лордів Великобританії в контексті політики лейбористського уряду Тоні Блера / І. П. Черинько. – К.: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2006. – 37 с.

Шаповал В. Н. Британская конституция: политико-правовой анализ / В. Н. Шаповал. – К.: Лыбидь, 1991. – 135 с.

Тема 6. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ФРАНЦІЇ, ФРН ТА ІТАЛІЇ

Основні питання

1. Конституція Франції 1958 р., Конституція ФРН 1949 р. та Конституція Італійської Республіки 1947 р.

2. Конституційно-правовий статус особи у Франції, ФРН та Італії.

3. Вищі органи влади Франції, ФРН та Італії.
4. Конституційні принципи політико-територіального устрою та статус місцевих органів влади у Франції, ФРН та Італії.

С п и с о к л і т е р а т у р и

Барабаш Ю. Г. Про політичну складову у статусі глави держави в напівпрезидентських республіках / Ю. Г. Барабаш // Бюл. М-ва юстиції України. – 2010. – № 6. – С. 27-37.

Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. / авт.-упоряд. В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Х.: ФІНН, 2009. – 664 с.

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

Марченко В. В. Конституційно-правовий статус уряду в країнах ЄС (на прикладі Франції, Федеративної Республіки Німеччини, Іспанії): моногр. / В. В. Марченко. – К.: Алерта, 2010. – 216 с.

Нойманн О. Ю. Німецький Бундесрат як інститут представництва інтересів земель: особливості формування та повноваження / О. Ю. Нойманн // Вибори та демократія. – 2009. – № 1. – С. 58-64.

Протасова В. Є. Парламентсько-президентська республіка: сутність, особливості, різновиди: [моногр.] / В. Є. Протасова. – Х.: Право, 2009. – 208 с.

Шелепницька І. П. Публічна самоврядна влада в Республіці Італія та Україні: особливості організації та функціонування: [моногр.] / І. П. Шелепницька; за заг. ред. О. Я. Лазора. – К.: Дакор, 2008. – 172 с.

Тема 7. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ТА РЕСПУБЛІКИ БОЛГАРІЯ

Основні питання

1. Конституції Республіки Болгарія 1991 р. та Республіки Польща 1997 р.
2. Конституційно-правовий статус особи в Республіці Польща та Республіці Болгарія.
3. Вищі органи державної влади Республіки Польща та Республіки Болгарія.
4. Конституційні принципи політико-територіального устрою та статус місцевих органів влади у Болгарії та Польщі.

Список літератури

Закоморна К. О. Роль Конституційного Трибуналу у змінах конституційного правопорядку Республіки Польща / К. О. Закоморна // Пробл. законності. – 2012. – № 118. – С. 231-241.

Конституційне законодавство зарубіжних країн: хрестоматія: [навч. посіб.] / упоряд. В. О. Ріяка, К. О. Закоморна. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 384 с.

Конституції зарубіжних країн: навч. посіб. / авт.-упоряд. В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк; за заг. ред. В. О. Серьогіна. – Х.: ФІНН, 2009. – 664 с.

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

Новиков О. В. Законодавче вето Президента Республіки Польща в політичній практиці країни / О. В. Новиков // Пробл. законності. – 2007. – № 87. – С. 156-160.

Медушевский А. Н. Переход к демократии и новый конституционализм в странах Центральной и Восточной Европы / А. Н. Медушевский // Россия и современ. мир. – 2007. – № 2. – С. 32-51.

Мелешкина Е. Ю. Формирование новых государств в Восточной Европе: моногр. / Е. Ю. Мелешкина. – М.: ИНИОН РАН, 2012. – 126 с.

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: [моногр.] / С. Г. Серьогіна. – Х.: Право, 2011. – 768 с.

Танчев Е. Рождение и развитие конституционного контроля. Проблемы конституционного контроля в сравнительно-правовой перспективе и с позиции болгарской правовой системы / Е. Танчев // Сравнит. конституц. обозрение. – 2012. – № 1 (86). – С. 85-103.

Т е м а 8. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ СНД

О с н о в н і   п и т а н н я

1. Конституція Російської Федерації 1993 р., Конституція Республіки Білорусь 1994 р., Конституція Республіки Казахстан 1995 р., Конституція Азербайджанської Республіки 1995 р.

2. Конституційно-правовий статус особи в Російській Федерації, Республіці Білорусь, Республіці Казахстан, Азербайджанській Республіці.

3. Вищі органи влади Російської Федерації, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Азербайджанської Республіки.

4. Конституційні принципи політико-територіального устрою та статус місцевих органів влади в Російській Федерації, Республіці Білорусь, Республіці Казахстан, Азербайджанській Республіці.

Список нормативно-правових актів та літератури

Василевич Г. А. Конституционное право Республики Беларусь / Г. А. Василевич. – Минск: Книжный Дом, 2010. – 767 с.

Гаджиев Г. Влияние деятельности Конституционного Суда на развитие законодательства Азербайджанской Республики [Электрон. ресурс] / Г. Гаджиев. – Режим доступа: <http://www.concourt.am/hr/ccl/vestnik/4.14-1.15/azer.htm>

Гулиев А. Базовые принципы как фактор внешних отношений института президентства Азербайджанской Республики: история, современность, будущее / А. Гулиев // Держава і право. – 2011. – Вип. 51. – С. 628-633.

Зорькин В. Д. Конституционно-правовое развитие России / В. Д. Зорькин. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – 720 с.

Каландарли С. Конституционное развитие Азербайджана в период независимости [Электрон. ресурс] / С. Каландарли. – Режим доступа: <http://elections.az/news/a-959.html>

Конституция Азербайджанской Республики [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.president.az/azerbaijan/constitution>

Конституция Республики Беларусь [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://president.gov.by/>

Конституция Республики Казахстан [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.constcouncil.kz/rus/norpb/constrk/>

Конституция РФ [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.council.gov.ru/files/constitution/constitution.pdf>

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

Сапаргалиев Г. С. Конституционное право Республики Казахстан: акад. курс / Г. С. Сапаргалиев. – Алматы: ТОО “Юрид. лит-ра”, 2006. – 219 с.

Тема 9. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА КРАЇН АЗІЇ

Основні питання

1. Конституція Японії 1947 р. та Конституція КНР 1982 р.
2. Конституційно-правовий статус особи в Японії та КНР.
3. Вищі органи влади Японії та КНР.
4. Конституційні принципи політико-територіального устрою та статус місцевих органів влади в Японії та КНР.

Список літератури

Анисимцев Н. В. Конституционные проблемы современной Японии / Н. В. Анисимцев // Право и политика. – 2001. – № 2. – С. 62-71.

Егоров К. А. Представительная система Китая: история и современность: [моногр.] / К. А. Егоров. – М.: Спарк, 1998. – 240 с.

Железняк О. Н. Судебная система Японии / О. Н. Железняк // Право и политика. – 2004. – № 4. – С. 75-82.

Коломієць Ю. М. Правовий статус монарха в державах Близького Сходу, Магрибу та Японії: навч. посіб. / Ю. М. Коломієць. – Х.: Ун-т внутр. справ, 2001. – 104 с.

Конституційне законодавство зарубіжних країн: хрестоматія: [навч. посіб.] / упоряд. В. О. Ріяка, К. О. Закоморна. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 384 с.

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

Маєвська А. А. Права людини в Китайській Народній Республіці: конституційно-правовий аналіз / А. А. Маєвська // Пробл. законності. – 2008. – Вип. 99. – С. 205-211.

Петрів І. Конституційні принципи в сфері забезпечення національної безпеки Японії / І. Петрів // Право України. – 2000. – № 7. – С. 114-116.

Титаренко О. Аналіз реалізації концепції електронного уряду в Японії / О. Титаренко // Акт. пробл. держ. управління. – Вип. 4 (26). – Д.: ДРІДУ НАДУ. – 2006. – С. 99-105.

Т е м а 10. ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА КРАЇН БЛИЗЬКОГО СХОДУ

О с н о в н і   п и т а н н я

1. Конституція Ізраїлю та Конституція Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ).
2. Конституційно-правовий статус особи в Ізраїлі та ОАЕ.
3. Вищі органи державної влади Ізраїлю та ОАЕ.
4. Конституційні принципи політико-територіального устрою та статус місцевих органів влади в Ізраїлі та ОАЕ.

С п и с о к н о р м а т и в н о - п р а в о в и х а к т і в т а л і т е р а т у р и

Воробьев В. П. Израильский парламентаризм: конституционно-правовой анализ: [моногр.] / В. П. Воробьев, И. А. Чайко. – М.: МГИМО(У) МИД России, 2006. – 152 с.

Конституция Израиля [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/>

Конституція Об'єднаних Арабських Еміратів [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/>

Конституционное право зарубежных стран: учеб. / под общ. ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма: Инфра-М, 2012. – 1088 с.

Сапронова М. А. Арабский Восток: власть и конституции: [моногр.] / М. А. Сапронова. – М.: МГИМО, 2001. – 216 с.

Сапронова М. А. Высшие органы государственной власти арабских республик: моногр. / М. А. Сапронова. – М.: АСТ; Восток-Запад, 2007. – 480 с.

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: [моногр.] / С. Г. Серьогіна. – Х.: Право, 2011. – 768 с.

Хачим Ф. И. Конституционное право стран Ближнего Востока (Иран, Египет, Израиль, ОАЭ, Ирак) / Ф. И. Хачим. – М.: РУДН, 2001. – 138 с.

Шаповал В. М. Державний лад світу / В. М. Шаповал. – К.: Укр. Центр Правн. Студій, 1999. – 318 с.

5. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Підготовка до практичних занять сприяє поглибленому вивченню основних тем дисципліни “Державне (конституційне) право зарубіжних країн” і має за мету формування вмінь самостійно працювати з конституціями зарубіжних країн, законами, іншими нормативно-правовими актами та спеціальною літературою. У процесі занять студентам надається методична допомога, а також здійснюється контроль за їх самостійною роботою.

Формами самостійної роботи студентів є:

- 1) виконання домашніх завдань при підготовці до практичних занять;
- 2) доопрацювання матеріалів лекцій;
- 3) робота в інформаційних мережах;
- 4) складання конспектів тем, що виносяться на самостійне вивчення.

До усіх тем практичних занять доцільно використовувати такі посібники:

Конституційне право зарубіжних країн: навч. посіб. / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. – 2-е вид., доповн. і переробл. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 544 с.

Конституційне законодавство зарубіжних країн: хрестоматія: [навч. посіб.] / упоряд. В. О. Ріяка, К. О. Закоморна. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 384 с.

6. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Абсентеїзм (лат. *absentis* – *відсутній*) – ухилення виборців від участі у виборах до органів публічної влади або у референдумі.

Автономія (гр. *autonomia*, від *autos* – *сам* і *nomos* – *закон*) – право самостійного здійснення певних функцій державної влади або управління, яке надано конституцією якій-небудь частині держави.

Багатопартійна система – різновид партійної системи, яка передбачає можливість більше двох партій брати участь у виборах і роботі виборних органів влади.

Білль (лат. *bullā* – *документ із печаткою*) – у Великій Британії, США, Канаді та інших англомовних країнах законопроект, який вноситься на розгляд до законодавчих органів, а також назва деяких конституційних актів, наприклад Білль про права у США.

Вето (лат. *veto* – *забороняю*) – безумовна (абсолютна) заборона або обмежена (відкладальна) заборона глави держави на введення в дію законопроекту парламенту.

Вотум (лат. *votum* – *бажання*). Вотум довіри або вотум недовіри – рішення парламенту з приводу схвалення або несхвалення діяльності уряду або міністра.

“Гільйотина” – процедура у парламенті, яка застосовується за пропозицією уряду щодо обмеження часу обговорення законопроекту.

Глава держави – вища посадова особа, яка вважається носієм верховної влади та верховним представником держави в країні та на міжнародному рівні. У монархіяx – монарх (гр. *monos* – *один* і *archos* – *правитель*) – спадковий глава держави (цар, імператор, король, фараон, султан, емір, падішах). У республіках (лат. *praesidentis* – *той, що сидить попереду*) – виборний глава держави.

Голова уряду – керівник вищого виконавчого і розпорядчого органу влади (прем’єр-міністр, голова уряду, голова ради міністрів, канцлер тощо).

Делегування повноважень (лат. *delegare* – *призначати, надсилати*) – передача повноважень від одних органів до інших, зокрема делегування законодавчих повноважень.

Департамент – 1) адміністративно-територіальна одиниця у Франції та інших країнах; 2) назва міністерства, відомства.

Депутат (лат. *deputatus* – *посланий*) – виборний представник населення в органах публічної влади.

Депутатський мандат (лат. *mandatum* – *повноваження, наказ, доручення*) – документ, який свідчить про обрання особи депутатом.

Дискреційна влада (фр. *discretionnatis* – *той, що діє на власний розсуд*) – право вищих органів влади, посадових осіб діяти на власний розсуд.

Імпічмент (англ. *impeachment* – *піддавати сумніву*) – особливий порядок та встановлена у законодавстві процедура притягнення до відповідальності вищих посадових осіб держави.

Імунітет депутата (лат. *immunitatis* – *звільнення від чого-небудь*) – недоторканність особи депутата: від арешту, притягнення до відповідальності без згоди на те відповідного представницького органу.

Індемнітет (лат. *indemnitas* – *відшкодування збитків*) – 1) звільнення депутата від відповідальності за голосування у парламенті або за висловлювання, які пов'язані з його професійною діяльністю; 2) грошова винагорода, яку отримує депутат парламенту за свою професійну діяльність з метою забезпечення його матеріальної незалежності.

Інтерпеляція (лат. *interpellatio* – *перебиття розмови, скарга до суду*) – особливий вид депутатського запиту до уряду або окремого міністра з приводу їх професійної діяльності. Правовими наслідками інтерпеляції може бути формулювання вотуму недовіри або відмова у довірі.

Конституційний закон – нормативно-правовий акт, за допомогою якого вносяться зміни і доповнення до конституції. Органічний закон – нормативно-правовий акт, прийняття якого передбачено у конституції, що деталізує конституцію, при цьому не змінюючи її основних принципів.

Конституційний контроль – процедура перевірки на відповідність конституції актів і дій органів та посадових осіб публічної влади, а також громадських об'єднань, що здійснюють публічні функції.

Конституційний лад – встановлений Основним Законом порядок організації і функціонування інститутів держави і суспільства, система суспільних відносин, що гарантуються, забезпечуються і регулюються законами, прийнятими відповідно до Конституції. За своїм змістом конституційний лад постає як системне політико-правове явище, складовими елементами якого є державний і суспільний лад. До основ державного ладу належать вихідні принципи організації і діяльності держави та її інститутів.

Конституційно-правові засади суспільного ладу – система конституційно-правових норм, що закріплюють основні принципи економічної, політичної, соціальної та духовно-культурної сфер життя суспільства в їх органічній єдності та взаємозалежності й мають базову, визначальну значущість в даній державі.

Конституція (від лат. *constitutio* – *встановлення*) – нормативно-правовий акт (сукупність нормативно-правових актів і інших джерел), що закріплює основи конституційного ладу, форму держави, статус людини й громадянина, порядок організації та діяльності органів влади у центрі та на місцях, основні принципи правосуддя й ін.

Контрасигнатура, контрасигнація (лат. *contra* – *проти* і *signare* – *підписувати*) – скріплення підписом голови уряду або відповідального міністра акта глави держави, яке означає перенесення відповідальності за дію акта на голову уряду або відповідного міністра.

Легіслатура (лат. *legis* – *закон* і *latus* – *встановлений*) – 1) строк повноважень, а також період діяльності законодавчого органу; 2) назва законодавчих органів у деяких зарубіжних країнах.

Лобі (англ. *lobby* – *критий майданчик для прогулянок, коридори*) – вплив на членів парламенту, який чиниться особами з метою прийняття вигідного для них рішення.

Мер (лат. *maior* – *великий*) – виборний глава муніципалітету міста.

Метрополія (лат. *meter* – *мати* і *polis* – *місто*) – держава, яка має колонії.

Монархія (гр. *monarchia* – *єдиновладдя*) – форма правління, за якої верховна влада зосереджена у руках єдиновладного глави держави – монарха та, як правило, передається ним за спадщиною.

Муніципія – назва адміністративно-територіальної одиниці в країнах Латинської Америки.

Октроювання (фр. *octroi* – *дарування*) – дарування монархом конституції, прав, привілеїв тощо.

Омбудсман (швед. *ombudsman* – *представник інтересів*) – спеціальна посадова особа, яка спостерігає за законністю та дотриманням прав людини у сфері діяльності органів публічної влади.

Ордонанс (фр. *ordonnance* – *наказ*) – найменування урядового акта в країнах Західної Європи.

Панашування (фр. *panacher* – *змішувати одне з іншим*) – у зарубіжних країнах право виборців голосувати за кандидатів із різних партійних списків.

Парламент (фр. *parler* – *говорити*) – загальнонаціональна представницька установа держави, яка здійснює законодавчі, установчі, контрольні, судові та інші повноваження.

Парламентаризм – система організації та функціонування верховної державної влади, яка характеризується провідним становищем парламенту.

Плебіцит (лат. *plebis* – *народ* і *scitum* – *рішення, постановова*) – форма загального голосування з найважливіших питань державного життя, зокрема з приводу визначення становища відповідної території.

Плюральний вотум (лат. *pluralis* – *множинний*) – право виборців користуватися декількома голосами в залежності від майнового, освітнього та інших цenzів.

Праймеріз (англ. *primary* – *первинний*) – 1) первинні збори виборців (як правило за участю прихильників одної партії), які утворюються для висунування кандидатів на виборні по-

сади, а також сам процес голосування на таких зборах; 2) вибори делегатів на партійний з'їзд.

Преференційне голосування (лат. *praefereans* – *перевага, симпатія*) – можливість виборця визначити своє ставлення до кожного кандидата з партійного списку.

Республіка (лат. *respublica* – *суспільна справа*) – форма правління, за якої глава держави обирається громадянами або представницькою установою.

Сецесія (лат. *secedo* – *уходжу*) – вихід зі складу держави його частини.

Спікер (англ. *speaker* – *оратор*) – голова палати парламенту в англійських країнах.

7. ПОТОЧНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Опис предмета курсу

Курс	Напрям, освітньо- кваліфікацій- ний рівень	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
Кількість кредитів ECTS: 3,5	0304 “Право”	Нормативна:
Модулів: 3	6.030401 “Правознавство” “Бакалавр”	Модуль I Лекції: 48
Змістових модулів: 3		Практичні заняття: 20
Загальна кількість годин: 126		Модуль II Індивідуальна робота: 12
Тижневих годин: 4		Модуль III Самостійна робота: 46
		Види контролю: поточний модульний контроль. Іспит

Організація поточного модульного контролю

Оцінювання знань студентів з “Державного (конституційного) права зарубіжних країн” здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Загальним об’єктом оцінювання знань студентів є відповідні частини на-

навчальної програми з названої дисципліни, засвоєння якої відповідно перевіряється під час ПМК.

Завданням ПМК є перевірка розуміння та засвоєння навчального матеріалу змістового модуля, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь застосовувати отримані конституційно-правові знання при вирішенні професійних завдань.

Об'єктами поточного модульного контролю знань студентів з державного (конституційного) права зарубіжних країн є успішність студентів на практичних заняттях та виконання модульних контрольних завдань.

Оцінювання результатів ПМК здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожного змістового модуля.

Критеріями оцінювання ПМК є:

а) систематичність, активність та успішність роботи студента на практичних заняттях – від 0 до 6 балів;

б) оцінка за модульну контрольну роботу (у тому числі у формі тестів) – від 0 до 6 балів.

Виконання модульних контрольних завдань може проводитися у формі тестування.

Конкретний перелік тестів, їх критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року.

Підсумковий бал за результатами ПМК виводиться під час останнього практичного заняття відповідного семестру.

Загальна кількість балів за ПМК – 36. Кожен модуль оцінюється у 12 балів. Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності та є основою для визначення загальної успішності і враховуються (при необхідності) при виставленні балів за підсумковий контроль знань (ПКЗ).

У разі невиконання завдань ПМК з об'єктивних причин студенти мають право, за дозволом декана (викладача), скласти їх до останнього практичного заняття. Час та порядок складання визначає деканат та кафедра.

8. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ (індивідуальне навчально-дослідне завдання)

Відповідно до “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” індивідуальна робота студентів з державного (конституційного) права зарубіжних країн може включати:

- 1) анотування прочитаної додаткової літератури;
- 2) написання есе та його презентація на практичному занятті;
- 3) підготовку постатейних матеріалів до зарубіжного конституційного законодавства.
- 4) складання термінологічних словників;
- 5) переклади іноземних текстів та написання анотації.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється за узгодженням з викладачем. Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює куратор, який закріплюється кафедрою за студентською навчальною групою. За індивідуальну роботу студент максимально може отримати 14 балів.

9. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Конституційно-правові засади взаємодії державних та недержавних інститутів в зарубіжних країнах.

2. Конституційне регулювання функціонування політичної системи суспільства в зарубіжних країнах.

3. Різноманітність форм сучасної держави та їх загальна характеристика.

4. Конституційні принципи взаємодії вищих органів державної влади в сучасних республіках.

5. Конституційні принципи взаємодії вищих органів державної влади в сучасних монархіях.

6. Конституційне закріплення різновидів принципу “унітаризму” в зарубіжних країнах.

7. Конституційне регулювання взаємовідносин федеральних органів влади та суб'єктів федерації в сучасних федераціях.

8. Персональна, корпоративна та національно-територіальна автономії в зарубіжних країнах.

9. Політична регіоналізація: передумови виникнення та особливості функціонування в зарубіжних країнах.

10. Вплив політичних режимів на порядок організації та діяльності органів державної влади.

11. Конституційно-правове регулювання референдуму, плебісциту і народної законодавчої ініціативи в зарубіжних країнах.

12. Конституційні принципи економічних відносин.

13. Конституційно-правові основи соціальної сфери.

14. Конституційно-правові основи духовно-культурної сфери.

15. Становлення конституційних прав і свобод в зарубіжних країнах.

16. Конституційні моделі регламентації статусу людини і громадянина в зарубіжних країнах.

17. Особливості регулювання прав людини в чинних конституціях XVIII-XIX ст.

18. Конституційно-правові засоби забезпечення прав і свобод людини та громадянина.
19. Процедури habeas corpus, habeas data, mandato d'injuncao як конституційні гарантії реалізації основних прав людини.
20. Конституційно-правові принципи організації та проведення виборів в зарубіжних країнах.
21. Конституційно-правові засади визначення результатів голосування в зарубіжних країнах.
22. Конституційно-правові засади парламенту і парламентаризму.
23. Конституційне закріплення основ організації та діяльності парламенту в зарубіжних країнах.
24. Конституційно-правовий статус парламенту.
25. Глава держави як конституційно-правовий інститут.
26. Конституційне регулювання системи наслідування престолу в зарубіжних країнах.
27. Конституційно-правові основи організації та діяльності уряду в зарубіжних країнах.
28. Конституційний контроль в зарубіжних країнах.
29. Місцеве управління у зарубіжних країнах.
30. Конституція США 1787 р. Поправки.
31. Конституційно-правовий статус особи в США. Білль про права.
32. Конгрес США.
33. Президент США.
34. Верховний Суд США.
35. Конституційні принципи американського федералізму і місцевих органів влади США.
36. Конституція Канади.
37. Конституційно-правовий статус особи в Канаді.
38. Парламент Канади.
39. Кабінет Канади.
40. Верховний Суд Канади.
41. Конституційні принципи канадського федералізму і місцевих органів влади в Канаді.
42. Конституція Бразилії 1988 р.

43. Конституційно-правовий статус особи в Бразилії.
44. Національний конгрес Бразилії.
45. Президент Бразилії.
46. Федеральний Верховний Суд Бразилії.
47. Конституційні принципи бразильського федералізму і місцевих органів влади в Бразилії.
48. Конституція Об'єданого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії.
49. Конституційно-правовий статус особи в Великій Британії.
50. Монарх Об'єданого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії.
51. Парламент Об'єданого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії.
52. Уряд Об'єданого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії.
53. Верховний Суд Об'єданого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії.
54. Конституційно-правовий статус органів влади регіонів і місцевих органів влади в Об'єданому Королівстві Великої Британії і Північної Ірландії.
55. Конституція Французької Республіки 1958 р.
56. Конституційно-правовий статус особи у Франції.
57. Президент Республіки Франція.
58. Уряд Французької Республіки.
59. Парламент Французької Республіки.
60. Конституційна рада Французької Республіки.
61. Конституційно-правовий статус органів влади територіальних колективів і місцевих органів влади у Франції.
62. Конституція ФРН 1949 р.
63. Конституційно-правовий статус особи в ФРН.
64. Бундестаг і Бундесрат Німеччини.
65. Федеральний президент Німеччини.
66. Федеральний уряд Німеччини.
67. Федеральний конституційний суд Німеччини.
68. Конституційні принципи германського федералізму місцевих органів влади у ФРН.

69. Конституція Італійської Республіки 1947 р.
70. Конституційно-правовий статус особи в Італії.
71. Парламент Італійської Республіки.
72. Президент Італійської Республіки.
73. Рада міністрів Італійської Республіки.
74. Конституційний Суд Італійської Республіки.
75. Конституційно-правовий статус органів влади регіонів і місцевих органів влади в Італії.
76. Конституція Республіки Польща 1997 р.
77. Конституційно-правовий статус особи в Польщі.
78. Парламент Республіки Польща.
79. Президент Республіки Польща.
80. Рада Міністрів Республіки Польща.
81. Конституційний Трибунал Республіки Польща.
82. Конституція Республіки Болгарія 1991 р.
83. Конституційно-правовий статус особи в Болгарії.
84. Народні збори Республіки Болгарія.
85. Президент Республіки Болгарія.
86. Міністерська рада Республіки Болгарія.
87. Конституційний суд Республіки Болгарія.
88. Конституція Російської Федерації 1993 р.
89. Конституційно-правовий статус особи в РФ.
90. Президент РФ.
91. Федеральні Збори в РФ.
92. Уряд РФ.
93. Конституційний Суд РФ.
94. Конституційні принципи федералізму в РФ.
95. Конституція Республіки Білорусь 1994 р.
96. Конституційно-правовий статус особи в Білорусі.
97. Президент Республіки Білорусь.
98. Національні збори Республіки Білорусь.
99. Рада Міністрів Республіки Білорусь.
100. Конституційний Суд Республіки Білорусь.
101. Конституція Республіки Казахстан 1995 р.
102. Конституційно-правовий статус особи в Казахстані.
103. Президент Республіки Казахстан.
104. Парламент Республіки Казахстан.

105. Уряд Республіки Казахстан.
106. Конституційна Рада Республіки Казахстан.
107. Конституція Азербайджанської Республіки 1995 р.
108. Конституційно-правовий статус особи в Азербайджані.
109. Міллі Меджліс Азербайджанської Республіки.
110. Президент Азербайджанської Республіки і Кабінет Міністрів Азербайджанської Республіки.
111. Конституційний Суд Азербайджанської Республіки.
112. Конституція Японії 1947 р.
113. Конституційно-правовий статус особи в Японії.
114. Імператор Японії.
115. Парламент Японії.
116. Кабінет Японії.
117. Верховний Суд Японії.
118. Конституція КНР 1982 р.
119. Конституційно-правовий статус особи в КНР.
120. Всекитайські збори народних представників і Постійний комітет Всекитайських зборів народних представників.
121. Голова КНР.
122. Державна рада КНР.
123. Конституційні засади національно-територіальної автономії в КНР і місцеві органи влади в КНР.
124. Конституція Ізраїлю.
125. Конституційно-правовий статус особи в Ізраїлі.
126. Вищі органи влади Ізраїлю.
127. Конституція Об'єднаних Арабських Еміратів.
128. Конституційно-правовий статус особи в ОАЕ.
129. Вищі органи влади ОАЕ.

10. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з дисципліни “Державне (конституційне) право зарубіжних країн” здійснюється на основі результатів ПМК, індивідуальної роботи студентів та підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Завдання поточного модульного контролю (ПМК) та індивідуальної роботи студентів оцінюються в діапазоні від 0 до 50 балів; завдання, що виносяться на ПКЗ – від 0 до 50 балів.

ПКЗ з дисципліни “Державне (конституційне) право зарубіжних країн” проводиться у формі іспиту. Загальна кількість балів за підсумковий іспит – від 0 до 50.

Конкретний перелік питань, що охоплюють зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до студентів на початку навчального року. До екзаменаційного білета включаються, як правило, три теоретичні питання.

До відомості обліку підсумкової успішності заносяться сумарні результати в балах ПМК, індивідуальної роботи студентів та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку згідно з такою шкалою:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в Нац. ун-ті "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"
A	ВІДМІННО – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90-100
B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89
C	ДОБРЕ – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75-79
D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але із значною кількістю недоліків	3	70-74
E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії		60-69
FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35-59
F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1-34

ЗМІСТ

1. Вступ.....	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій, практичних занять, самостійної роботи.....	5
3. Програма навчальної дисципліни “Державне (конституційне) право зарубіжних країн”.....	7
4. Плани практичних занять та самостійної роботи...12	
5. Самостійна робота студентів.....	25
6. Словник основних термінів.....	26
7. Поточний (модульний) та підсумковий контроль знань студентів.....	31
8. Індивідуальна робота студентів (індивідуальне навчально-дослідне завдання).....	33
9. Програмні питання з навчальної дисципліни.....	34
10. Критерії оцінки успішності студентів з навчальної дисципліни.....	39

Навчальне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**“ДЕРЖАВНЕ
(КОНСТИТУЦІЙНЕ) ПРАВО
ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН”**

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”)

У к л а д а ч і: СЕРЬОГІНА Світлана Григорівна,
ГОНЧАРЕНКО Олена Андріївна,
ЗАКОМОРНА Катерина Олександрівна,
НОВИКОВ Олександр В’ячеславович

Відповідальна за випуск *С. Г. Серьогіна*

Редактор *Л. М. Рибалко*
Комп’ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2013

Підп. до друку 19.03.2013. Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 2,6. Облік.-вид. арк. 1,26. Вид. № 281.
Тираж прим. Зам. № 4592. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.